

শীতল যুদ্ধ (Cold War)

অর্থ আৰু সংজ্ঞা (Meaning and Definition) দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পিছত ইংলেণ্ড, ফ্ৰান্স আদি ইউৰোপৰ দেশসমূহ দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ শক্তিৰ পৰিণত হৈছিল। এই মহাসমৰৰ পিছত পৃথিৱীত দুটা শক্তিগোষ্ঠীৰ সৃষ্টি হৈছিল। এটা শক্তিগোষ্ঠীৰ নেতৃত্ব বহন কৰিছিল কমিউনিষ্ট রুচিয়াই আৰু আনটো শক্তিগোষ্ঠীৰ নেতৃত্ব বহন কৰিছিল পুঁজিবাদী আমেৰিকাই। এই শক্তিগোষ্ঠী দুটাৰ মাজত চলি থকা পাৰম্পৰিক অবিশ্বাস, বিদ্রোহ আৰু প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাকেই শীতল যুদ্ধ হিচাপে অভিহিত কৰা হয়।

গ্ৰম যুদ্ধৰ (Hot War) বিপৰীত ধাৰণাই হৈছে শীতল যুদ্ধ (Cold War)। ই যুদ্ধও নহয় নাইবা শান্তিও নহয়। অৰ্থাৎ শীতল যুদ্ধই প্ৰকৃত যুদ্ধৰ পৰিস্থিতিক নুবুজায় নাইবা ই প্ৰকৃত শান্তিৰ পৰিস্থিতিকো নুবুজায়। শীতল যুদ্ধ যুদ্ধও নহয় নাইবা শান্তিও নহয়, তেনে এটা পৰিস্থিতিকহে বুজায়। শীতল যুদ্ধই প্ৰকৃত যুদ্ধৰ অৱস্থাক নুবুজায় নাইবা শান্তি অৱস্থাকো নুবুজায়। শীতল যুদ্ধক যুদ্ধৰ এটা কৌশল হিচাবে অভিহিত কৰিব পাৰি। শীতল যুদ্ধই এনে এটা পৰিস্থিতি আৰু পৰিবেশৰ সৃষ্টি কৰে য'ত যুদ্ধৰ সৃষ্টি নহ'লেও যুদ্ধৰ কাৰণে সকলো ধৰণৰ প্ৰস্তুতি চলি থাকে। বিভিন্ন শক্তিগোষ্ঠীৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা পাৰম্পৰিক অবিশ্বাস আৰু প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা শীতল যুদ্ধত চলি থাকে।

শীতল যুদ্ধের প্রতিপক্ষই নিজের প্রভাব করার আরু
প্রতিপক্ষক দুর্বল করার চেষ্টা অব্যাহত থাকে। অন্তর
প্রয়োগের বাহিরে অর্থনৈতিক সহায়, সামরিক হস্তক্ষেপ,
সামরিক চুক্তি, প্রচার কার্য আদির জরিয়তে শক্তিগোষ্ঠীর
মাজত চলি থকা উত্তেজনা আরু মতভেদেই হৈছে শীতল
যুদ্ধ। শীতল যুদ্ধের অন্তর্বে আন সকলো
ধৰণৰ পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হয়। সেয়েহে শীতল যুদ্ধ যুদ্ধ
নাইবা শান্তি নহয়, শীতল যুদ্ধ হৈছে অশান্ত বা অস্বাস্তিপূৰ্ণ
শান্তি। বার্নেট (Bernet)-ৰ মতে শীতল যুদ্ধ হৈছে গৰম
শান্তি (Hot Peace)। আমেৰিকাৰ প্ৰাক্তন ৰাষ্ট্ৰপতি
কেনেডিৰ (Kennedy) মতে শীতল যুদ্ধ হৈছে কঠিন আৰু
তিক্র শান্তি (Hard and Bitter Peace)।

সংজ্ঞা (Definition) :শীতল যুদ্ধৰ বিষয়ে চিন্তাবিদসকলে
নিজেৰ নিজেৰ সংজ্ঞা আগবঢ়াইছে। ফ্রাঙ্কেল ৰ(Frankel)
মতে শীতল যুদ্ধই সাম্যবাদ আৰু গণতান্ত্রিক আদৰ্শ আৰু
ইয়াৰ পৃষ্ঠপোষক ৰচিয়া আৰু আমেৰিকাৰ মাজত সৃষ্টি
হোৱা বিৰোধৰ লগত জড়িত সকলো ঘটনাকে বুজায়।
অধ্যাপক কিম (Kim) মতে শীতল যুদ্ধৰ স্পষ্ট সংজ্ঞা
আগবঢ়াৱাটো সহজ নহয় যদিও, ৰচিয়া আৰু
আমেৰিকাৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা পাৰম্পৰিক অবিষ্মাস
আৰু উৎকঢ়াৰ পৰিবে আৰু পৰিস্থিতিকেই শীতল যুদ্ধ
বুলিব পাৰি। আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ৰাজনীতিৰ বিভিন্ন দিশ যেনে-
জাতীয় প্ৰতিৰক্ষা, অর্থনৈতিক উন্নয়ন, কুটনীতি,

ৰাজনৈতিক আদৰ্শ আদি আটাইবোৰতেই ইয়াৰ প্ৰভাৱ
দেখা যায়। শীতল যুদ্ধ হৈছে যুদ্ধৰ সৃষ্টি নকৰাকৈ
প্ৰতিপক্ষত নিজৰ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰাৰ আৰু বিৰোধী
পক্ষক দুৰ্বল কৰাৰ প্ৰচেষ্টা মাথোন। আগতেই উল্লেখ
কৰা হৈছে যে অন্তৰ প্ৰয়োগ নকৰাকৈ অৰ্থনৈতিক সহায়,
সামৰিক হস্তক্ষেপ, সামৰিক চুক্তি, প্ৰচাৰ কাৰ্য্য আদিৰ
জৰিয়তে দুটা শক্তিগোষ্ঠীৰ মাজত চলি গকা উত্তেজনা
পাৰস্পৰিক অবিশ্বাস আৰু মতভেদকেই শীতল যুদ্ধ
বোলা হয়।

বাৰুচ নামৰ ৰাজনীতিবিদ এজনে প্ৰথমে শীতল যুদ্ধ
শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰিছিল। দক্ষিণ কেৰোলিনাৰ বিধান
মণ্ডলত ১৯৪৭ চনৰ এপ্ৰিল মাহৰ ১৬ তাৰিখে দিয়া ভাৰণ
এটাত তেওঁ এনেদৰে উল্লেখ কৰিছিল- “আমি এতিয়া
শীতল যুদ্ধৰ মাজত আছো; সেয়েহে আমি আৰু প্ৰতাৰিত
হ'বলৈ ইচ্ছা কৰা নাই।” অৱশ্যে ওৱাল্টাৰ লিপমেন নামৰ
সাংবাদিক এজনেহে তেওঁৰ “শীতল যুদ্ধ” নামৰ গ্ৰন্থত
ইয়াক জনপ্ৰিয় কৰি তুলিছিল।

শীতল যুদ্ধৰ আৰম্ভণি: শীতল যুদ্ধৰ আৰম্ভণি কেতিয়া
হৈছিল, সেই বিষয়ত চিন্তাবিদসকল একমত নহয়।
কিছুমানৰ মতে ৰুচ বিপ্লবৰ সমৱৰতেই শীতল যুদ্ধৰ
আৰম্ভ হৈছিল। ৰুচ বিপ্লবৰ ফলস্বৰূপে ৰুছিয়াত ৰজাৰ
শাসন শেষ হৈছিল আৰু লেনিনৰ নেতৃত্বত কমিউনিষ্ট
চৰকাৰ আৰম্ভ হৈছিল। ৰুছিয়াৰ উপৰিও পৃথিৱীৰ আন

আন অঞ্চলতো সাম্যবাদী আদর্শ প্রচার কৰিব বুলি এই চৰকাৰে ঘোষণা কৰিছিল। ইয়াৰ উপৰিও ৰছিয়াৰ চৰকাৰে জমিদাৰ শ্ৰেণীৰ মাটি খেতিয়ক শ্ৰেণীৰ লোকৰ মাজত বিলাই দিয়াৰ আঁচনি গ্ৰহণ কৰিছিল। সাম্যবাদী আদর্শৰ লগত সংগতি ৰাখি উদ্যোগসমূহ জাতীয়কৰণ কৰা নীতি গ্ৰহণ কৰিছিল। কমিউনিষ্ট চৰকাৰৰ এনেবোৰ কাৰ্য-কলাপে ৰছিয়াৰ জমিদাৰ, পুঁজিপতি আদি শ্ৰেণীৰ লোকক অসন্তুষ্ট কৰিছিল আৰু এই শ্ৰেণীৰ লোকে বিপ্লৱৰ জৰিয়তে কমিউনিষ্ট চৰকাৰৰ পতন ঘটাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। ফলত ৰছিয়াত গৃহযুদ্ধৰ সৃষ্টি হৈছিল। এই গৃহযুদ্ধত ৰছিয়াৰ প্ৰতি-বিপ্লৱীসকলৰ প্ৰতি ইংলেণ্ড, আমেৰিকা আদি দেশে সামৰিক সাহায্য দিছিল। এই সময়ৰ পৰাই শীতল যুদ্ধ আৰম্ভ হোৱা বুলি ক'ব পাৰি। স্বয়েনে তেওঁৰ “শীতল যুদ্ধ” গ্ৰন্থত এই ধাৰণাৰ প্ৰতি সমৰ্থন জনাইছে। তেওঁৰ মতে ১৯৪৫ চনত দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পাছত আৰু যাল্টা সন্মিলন আৰু পটছদাম সন্মিলনত শীতল যুদ্ধ আৰম্ভ হোৱা নাছিল। প্ৰকৃতাৰ্থত ১৯১৭ চনৰ ৰছ বিপ্লৱৰ সময়ৰ পৰাই শীতল যুদ্ধ আৰম্ভ হৈছিল। ৰছ বিপ্লৱ আৰম্ভ হোৱাৰ দহ মাহৰ ভিতৰত ৰছিয়া আৰু পাশ্চাত্য দেশৰ মাজত যুদ্ধৰ সৃষ্টি হৈছিল। অৱশ্যে এই যুদ্ধ শীতল যুদ্ধ নাছিল; এই যুদ্ধ আছিল গৰম যুদ্ধ আৰু এই যুদ্ধত ভালেমান লোক আহত আৰু নিহত হোৱাৰ উপৰিও, অনেক ধংস কাৰ্যও সংঘটিত হৈছিল। পশ্চিমীয়া দেশসমূহে পাহৰিলোও ৰছিয়াই এই

যুদ্ধৰ কথা পাহৰা নাছিল; কিয়নো, ৰুছিয়াক পৰাস্ত কৰিবলৈ পশ্চিমীয় দেশসমূহে তেওঁলোকৰ সৈন্যবাহিনীক ৰুছিয়ালৈ পঠাইছিল। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পিছত শক্তিগোষ্ঠী দুটাৰ মাজত যি উত্তেজনা, সন্দেহ আৰু পাৰম্পৰিক অবিশ্বাসৰ সৃষ্টি হৈছিল, ৰুছিয়াৰ বিপ্লবৰ সময়তেই ইয়াৰ সৃষ্টি হৈছিল।

কিছুমান চিন্তাবিদৰ ঘতে দ্বিতীয় মহাসমৰৰ সময়ত মিত্রশক্তিৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা মিত্রতাৰ সময়ৰ পৰাই শীতল যুদ্ধ আৰম্ভ হোৱা বুলি ক'ব পাৰি। মিত্রশক্তিৰ অন্তর্ভুক্ত দেশসমূহৰ মাজত যুদ্ধৰ সময়ত সহযোগিতা আছিল যদিও, পোলেণ্ড আৰু যুগোশ্লোভিয়াৰ বিষয়ত, দ্বিতীয় এখন যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ সৃষ্টি কৰাৰ বিষয়ত, যুদ্ধত অৱলম্বন কৰিবলগা কৌশলৰ বিষয়ত আৰু যুদ্ধৰ পিছত ইউৰোপৰ পুনৰ সংগঠনৰ বিষয়ত দেশসমূহৰ মাজত মতভেদৰ সৃষ্টি হৈছিল। বিশেষকৈ যাল্টা সন্মিলনৰ সিদ্ধান্ত আৰু পটছদাম সন্মিলনৰ সিদ্ধান্তৰ ব্যাখ্যাৰ বিষয়ত ৰুছিয়া আৰু পুঁজিবাদী দেশসমূহৰ মাজত মতভেদৰ সৃষ্টি হৈছিল আৰু তেতিয়াৰ মিত্রশক্তিৰ অন্তর্ভুক্ত দেশসমূহ যুদ্ধত অবতীৰ্ণ হৈছিল যদিও তলে তলে, তেওঁলোকৰ মাজত অবিশ্বাস আৰু সন্দেহৰ ভাৱৰ সৃষ্টি হৈছিল। দ্বিতীয় যুদ্ধক্ষেত্ৰ সৃষ্টি কৰাত অযথা পলম কৰা, এটম বোমাৰ বিষয়ত গোপনীয়তা অৱলম্বন কৰা আৰু ছানফ্রান্সিছকোৰ সন্মিলনলৈ পোলেণ্ডৰ অস্থায়ী

চৰকাৰক নিয়ন্ত্ৰণ নকৰাত ইংলেণ্ড আৰু আমেৰিকাৰ প্ৰতি ৰচিয়াৰ মনত সল্লেহ আৰু অবিশ্বাসৰ সৃষ্টি হৈছিল। সেইদৰে শেষ মুহূৰ্তত জাপানৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ ঘোষনা কৰি প্ৰাচ্যত ভালেমান এলেকাৰ ওপৰত ৰচিয়াৰ নিয়ন্ত্ৰণ প্ৰতিষ্ঠা হোৱা কামক ইংলেণ্ড আৰু আমেৰিকাই সমৰ্থন কৰিব পৰা নাছিল। অৰ্থাৎ যুদ্ধৰ শেষ সময়ত পশ্চিমীয় গণতন্ত্ৰ আৰু সাম্যবাদী ৰচিয়াৰ মাজত তীব্ৰ যতভেদৰ সৃষ্টি হৈছিল আৰু এই যতভেদৰ পৰিণতি আছিল শীতল যুদ্ধ।

শীতল যুদ্ধৰ ভেঁটি : শীতল যুদ্ধৰ বিষয়টো কেইটামান ধাৰণাৰ ভিত্তিত প্ৰতিষ্ঠিত। এই ধাৰণাকেইটাক তলত উল্লেখ কৰা হ'ল--

১) পশ্চিমীয়া দেশসমূহে ধাৰণা কৰিছিল যে ৰচিয়াৰ শক্তি বৃদ্ধি হোৱাৰ ফলত বিশ্বশান্তি প্ৰতিষ্ঠাৰ বিষয়ত বাধাৰ সৃষ্টি হ'ব; সেয়েহে পশ্চিমীয়া দেশসমূহে এটম বোমা, হাইড্র'জেন বোমা, আণৱিক অস্ত্ৰ-পাতি আদি বৃদ্ধি কৰি নিজৰ নিবাপত্তা নিশ্চিত কৰাৰ আঁচনি গ্ৰহণ কৰিছিল। ৰচিয়াইও পশ্চিমীয়া দেশসমূহৰ সামৰিক শক্তি বৃদ্ধি কৰা আঁচনি দেখি নিজৰ দেশৰ সামৰিক শক্তি বৃদ্ধি কৰাত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল।

২) দ্বিতীয় মহাসমৰৰ পিছত সাম্যবাদী গোষ্ঠী আৰু

পুঁজিবাদী গোষ্ঠীর মাজত সংঘর্ষ সৃষ্টি হ'ব বুলি দুয়োটা গোষ্ঠীয়ে বিশ্বাস করিছিল; সেয়েহে ভরিষ্যত নিরাপত্তাৰ কাৰণে দুয়োটা গোষ্ঠীয়ে সামৰিকভাৱে সাজু হোৱা নীতি অৱলম্বন কৰিছিল।

৩) এই শক্তিগোষ্ঠীৰ বিশ্বাস হৈছিল যে আদৰ্শৰ মিল থকা দেশৰ লগত সহযোগিতা কৰিছে ভরিষ্যত নিরাপত্তাৰ বিষয়ত নিশ্চিত হ'ব পাৰি।

৪) এই শক্তিগোষ্ঠী দুটাৰ মাজৰ যুদ্ধক স্বাধীনতা আৰু স্বেচ্ছাচাৰী শাসনৰ মাজতহোৱা যুদ্ধ হিচাবে অভিহিত কৰা হৈছিল। পশ্চিমীয়া দেশসমূহক স্বাধীনতাৰ পৃষ্ঠপোষক আৰু ৰুচিয়াক স্বেচ্ছাচাৰী শাসনৰ-পৃষ্ঠপোষক হিচাবে বিবেচনা কৰা হৈছিল।

৫) পশ্চিমীয়া দেশসমূহে সাম্যবাদী আন্দোলনক মষ্টিমূৰ কৰা নীতিৰ প্রতি সমৰ্থন জনাইছিল। গ্ৰীচৰ পৰা ডিয়েটনামলৈ যিবোৰ বিষয়ত এই দেশসমূহে হস্তক্ষেপ কৰিছিল, সেই সকলোবোৰ হস্তক্ষেপতে এই ধাৰণা জড়িত আছিল।

